

ZEMGALES REĢIONĀLAIS AINAVAS UN ZAĻĀS INFRASTRUKTŪRAS PLĀNS

VADLĪNIJAS LOKĀLO AINAVU PLĀNOŠANAI

SIA DELTA KOMPĀNIJA

VADLĪNIJAS LOKĀLO AINAVU PLĀNOŠANAI

1. SAISTOŠO DOKUMENTU APSKATS

Ainavu tematisko plānu izstrāde ir viens no soļiem Latvijas nacionālās ainavu politikas veidošanai un tās integrēšanai visu līmeņu teritoriālās attīstības plānošanā. Ainavu politikas pamatā ir starptautisks dokuments-vienošānās Eiropas Ainavu konvencija (EAK), ko Latvijas Saeima ratificēja 2007. gadā, un no tā izrietoši Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā izstrādātās Ainavu politikas pamatnostādnes (APP) 2013. – 2019. gadam.

Eiropas Ainavu konvencijas (EAK) ietvaros ir izveidota ainavas definīcija, kas uzsver to, ka (1) ainava ir gan teritorija, gan kas vairāk par to (teritorijas uztvere), ka (2) ainava veidojas ilgstošā laikposmā, ka (3) ainavas ir definējamas gan vietējo iedzīvotāju, gan viesu uztverē:

*“Ainava nozīmē teritoriju tādā nozīmē, kā to uztver cilvēki,
un kas ir izveidojusies dabas un/vai cilvēku darbības un
mijiedarbības rezultātā”.*

Galvenās idejas, ko satur EAK un kuras ir plaši izdiskutētas pēdējās desmitgades Eiropas ainavu pētnieku un profesionāļu vidū ir šādas:

- ainavas ir visur, ne tikai īpašās vai skaistās vietās;
- ainavu daudzveidība ir vērtība pati par sevi;
- ainava nav ekskluzīvs zinātnieku un profesionāļu darbības lauciņš, bet ikkatra atbildība;
- EAK rosina arvien lielāku sabiedrības līdzdalību ainavu jautājumu risināšanā;
- EAK iezīmē subsidiaritātes principu, pieprasot jautājumus saistībā ar ainavām risināt pēc iespējas tuvākā sasaistē ar sabiedrību, kuru tā ietekmē.

EAK ir veidota kā jauns politiskais instruments, lai veicinātu institucionālo un pētniecisko sadarbību dažādu jautājumu, kas saistīti ar ainavu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu, risināšanu. Konvencijā ietvertie pasākumi attiecas uz visa veida ainavām - dabiskām, lauku, urbānām un piepilsētu teritorijām, sauszemes un jūras teritorijām, iekšējiem ūdeņiem, kā arī uz ainavām, kuras var uzskatīt par izcilām, ikdienišķām vai degradētām.

EAK ir radīta kā pamats ainavu pārmaiņu pieņemšanai un ietekmēšanai, nevis vienkārši centieniem saglabāt līdz šim pārmantotās iezīmes. Tā vietā, lai mēģinātu apturēt ainavu pārmaiņas, galvenā vērība tiek likta uz samērīgu ainavu pārmaiņu tempa uzturēšanu un centieniem nodrošināt to, ka pārmaiņu vadība ir atbilstoša un pēc iespējas pietuvināta

vietējam raksturam un mērogam¹. Saskaņā ar to, EAK noteiktie īpašie veicamie pasākumi jeb soļi ainavu politikas veidošanai ietver:

1. Izpratnes veidošanu par ainavu vērtību, to lomu un izmaiņām tajās gan pilsoniskajā sabiedrībā, gan arī privāto organizāciju un valsts iestāžu vidū.
2. Apmācības un izglītošanu ainavu vērtēšanas, aizsardzības, pārvaldības un plānošanas jomās un ar to saistītās problemātikas izpratnes veidošanu.
3. Ainavu un to pārmaiņu procesu identificēšanu, analīzi un izvērtēšanu.
4. Ainavu kvalitātes mērķu noteikšana identificētajām un izvērtētajām ainavām
5. Ainavu kvalitātes mērķu īstenošana, izstrādājot atbilstošus nepieciešamos instrumentus identificēto un izvērtēto ainavu aizsardzībai, pārvaldībai un plānošanai.

Ainavu politikas pamatnostādņēs 2013-2019 (APP) primāri tiek uzsvērtā nepieciešamība pēc mērķtiecīgas ainavu pārmaiņu vadības organizēšanas, lai apzinātu Latvijas ainavu potenciālu un nodrošinātu tā ilgtspējīgu īstenošanu, atbilstoši sabiedrības vēlmēm.

APP ainavas pārmaiņu vadība tiek izdalīta 3 līmeņos – **nacionālais un reģionālais** līmenis, kas regulē un nodrošina nacionālas nozīmes ainavu un/vai atsevišķu to elementu (dabas vai kultūrvēsturisko pieminekļu) aizsardzību un saglabāšanu normatīvo aktu, vadlīniju un ieteikumu formā, un **vietējais** līmenis, kurā tiek gan *īstenotas praktiskās* ainavas pārmaiņu un kvalitāšu uzlabošanas aktivitātes, gan dažādu teritorijas plānojumu (tostarp tematisko plānu) formā *nodrošināts tiesiskais ietvars* ainavu pārmaiņu vadībai, ko veic galvenās iesaistītās puses – valsts, pašvaldības institūcijas, privātās un publiskās organizācijas, sabiedrības indivīdi.

Tā kā tieši vietējais līmenis ir tas, kurā parādās reālie problēmjautājumi, veidojas konfliktsituācijas, tiek konstatēts dažādu normatīvo aktu ierobežojošais vai nepielāgojamais raksturs attiecībā uz specifiskiem gadījumiem, kā arī vistiešāk izjustas jebkādas ainavas pārmaiņu virzības *neveiksmes*, tad teritorijas plānošana ainavu kontekstā uztverama gan kā interešu sadursmju, gan to salāgošanas iespēju ietvars, atvērts nepārtrauktām savstarpējām diskusijām un elastīga pārmaiņu procesa virzībai. **Tieši šo aspektu dēļ, Latvijas Ainavu politikas pamatnostādņēs atzīmēts, ka ainavu novērtēšanu un vispārīgo ainavu plānu izstrādi ieteicams veikt kā vienu no pirmajiem teritorijas attīstības plānošanas posmiem.**

Latvijas plānošanas likumdošanā ainavu novērtēšanu un vispārīgu plānu izstrādi var veikt **tematiskā plānojuma** ietvaros², kas **Teritorijas attīstības plānošanas likumā** (2011. g.) ir definēts šādi:

¹ Selman, P. 2010. The European Landscape Convention – rebalancing our approach to landscape?, Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 66 (3)

² Latvijā līdz 2019. gadam ainavu tematiskie plānojumi ir izstrādāti Grobiņas, Babītes novadiem un Rīgas pilsētai.

Tematiskais plānojums — teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā atbilstoši plānošanas līmenim risināti specifiski jautājumi, kas saistīti ar atsevišķu nozaru attīstību (piemēram, transporta infrastruktūra, veselības aprūpes iestāžu un izglītības iestāžu izvietojums) vai specifisku tematu (piemēram, inženiertīklu izvietojums, ainaviski vērtīgas teritorijas un riska teritorijas).

Latvijas plānošanas likumdošanā ainavu plāna struktūra ir noteikta Ministru kabineta noteikumos Nr. 240 **Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi** (2013. g.). Saskaņā ar šiem noteikumiem ainavu plānā nosaka:

- īpaši vērtīgās ainavu telpas;
- galvenās vērtības;
- ainavu struktūras raksturīgos elementus;
- publiski pieejamus skatu punktus un perspektīvas;
- ainaviskos ceļus;
- objektus ar kultūrvēsturisko vērtību un citu nozīmīgu informāciju;
- ainavas vai tās vienību kvalitātes mērķus;
- ainavas kopšanas un uzturēšanas pasākumus, kas nepieciešami ainavas vai tās vienību kvalitātes mērķu sasniegšanai.

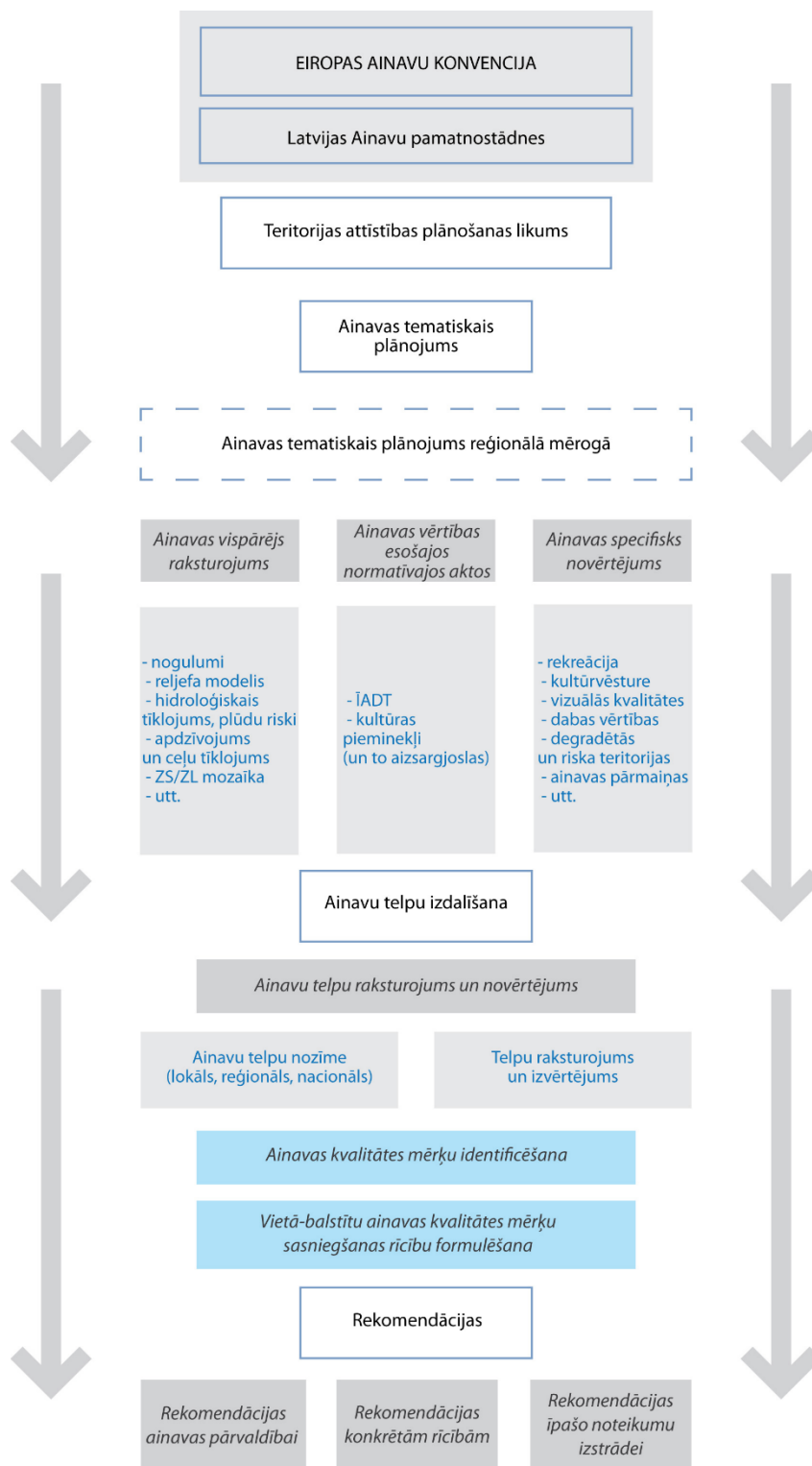
Dažādi ar konkrētu vietu saistāmi ainavas veidošanas risinājumi ir leģitimizējami, izstrādājot **lokālplānojumu**, kas **Teritorijas attīstības plānošanas likumā** (2011. g.) ir definēts šādi:

Lokālplānojums — vietējās pašvaldības ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kuru izstrādā republikas pilsētas daļai, novada pilsētai vai tās daļai, ciemam vai tā daļai vai lauku teritorijas daļai kāda plānošanas uzdevuma risināšanai vai teritorijas plānojuma detalizēšanai vai grozīšanai.

Ainavu novērtējums lokālplānojuma ietvaros ir izstrādājamas situācijās, kurās ir paredzētas pārmaiņas ainavās, kas var izpausties kā izmaiņas telpas funkcionālā rakstura izmaiņas, kas savukārt var ietekmēt iedzīvotāju ikdienas dzīvestelpu (uzturēšanos, pārvietošanos, labsajūtu). Ainavu izpēti lokālplānojuma ietvaros nozīmē (1) ainavu vērtību, (2) pārmaiņu mēroga un ietekmes, (3) atbilstības ainavas kvalitātes mērķiem (AKM) izvērtējumu.

Jebkuras pārmaiņas ainavā, kas uzlabo un attīsta ainavu telpai noteiktos AKM ir principā atbalstāmas. Tomēr nav iespējams sniegt gatavas un jau pirms-argumentētas pilnvaras novērtēt potenciālo pārmaiņu situāciju ainavu telpām saistībā ar ainavas pārveides ierobežojumiem vai aizliegumiem. Svarīgi ir katru potenciālo pārmaiņu situāciju izvērtēt atsevišķi dažādos attīstības kontekstos, piemēram, saistībā ar novada attīstības stratēģiju. Vienlīdz būtiski ir ainavas pārmaiņu procesā iesaistīt visas ieinteresētās puses atbilstoši ainavu telpas lietojuma funkcijai un tās nozīmei atbilstošajā administratīvajā teritorijā.

Ainavas plānošanas konceptuālā shēma ir attēlota 14.1. attēlā. Tā parāda ainavas plānošanas galvenos soļus un plānošanas normatīvos ietvarus.

1. attēls. Ainavas plānošanas normatīvie ietvari un plānošanas soļu darbplūsma.

2. AINAVAS PLĀNOJUMA IZSTRĀDE

I - Ainavas raksturojums

Ainavas vispārējs raksturojums

Ainavas vēsturisko un mūsdienu funkciju pamatu veido zemes virsmas reljefs un uzbūve, ar ko ir saistītas ūdens plūsmas ainavā. Tāpēc būtiski ir veikt vispārēju teritorijas ģeomorfoloģisko un ūdeņu plūsmu raksturojumu, iezīmējot galvenās reljefa formas, ūdensteču un ūdenstilpju tīklojumu, kas galvenos vilcienos nosaka ainavas telpisko struktūru. Ainavas vispārējo raksturojumu var papildināt ar pieejamo informāciju par augšņu kvalitāti novada teritorijā. Teritorijas ģeomorfoloģiskais un ūdens tīklojuma raksturojums tālākā novērtēšanas procesā var tikt saistīts ar ainavas vērtību identificēšanu (piemēram, kāpu zonām, potenciāliem rekreācijas mežiem, skatu punktiem, ūdensmalām) un risku novērtēšanu. Augšņu kvalitātes rādītāji ļauj spriest par potenciāli vērtīgām vai mazvērtīgām (transformējamām) lauksaimniecības zemēm ainavas pārmaiņu procesos.

Otrs ainavas vispārējais raksturojums ir saistāms ar apdzīvojuma un ceļu tīklojuma apzināšanu. Vienkārša tematiskā karte, kas atspoguļos dažādus apdzīvojuma veidus un ceļu tīklojumu atvieglos turpmāko ainavas novērtēšanas un plānošanas procesu.

Vispārēju ainavas telpiskās struktūras raksturojumu var iegūt arī kartējot zemes seguma / lietojuma veidus (ZS/ZL), kas parāda zemes virsmas seguma telpisko mozaīku un tā lietojumu.

Tematiskās kartes:

- kvartārģeoloģisko nogulumu karte (Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas dati, ģeoloģiskās kartēšanas materiāli M 1: 50 000)
- reljefa modelis (izmantojot Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras lāzerskanēšanas datus)
- hidroloģiskais tīklojums un plūdu risku karte (teritoriju plānojumi, Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas dati)
- apdzīvojums un ceļu tīklojums (teritoriju plānojumi, topogrāfisko karšu dati)
- ZS/ZL karte (ģeneralizēta topogrāfiskās kartes informācija, CORINE datu bāze M 1: 200000)

Pieeja: vispārējo ainavas raksturojumu veic balstoties pamatā uz dažādu kartogrāfisku materiālu (tematisko un topogrāfisko karšu, ortofotoattēlu) interpretāciju un analīzi. Papildus var veikt lauka apsekojumus (novērojumus).

Ainavas vērtības esošajos normatīvajos aktos

Ainavas veido dažādi sabiedrības novērtēti ainavas elementi, kuriem ir piešķirts aizsardzības statuss kā nacionālā, tā lokālā mērogā. Tie ir īpaši aizsargājamās teritorijas

(ĪADT, Latvijas Dabas aizsardzības pārvaldes pārziņā) un kultūras pieminekļi (KP, Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas pārziņā). Ainavas vērtību apzināšanai ir jāizstrādā ĪADT karte un KP karte, kurā ir ietverts pieminekļu aizsardzības zonas. Būtiska uzmanība ir pievēršama KP aizsardzības zonām – kuriem pieminekļiem ir izstrādājamas individuālās aizsardzības zonas (ja to vēl nav) prioritārā kārtībā (saistībā ar riskiem, ainavas apsaimniekošanas problemātiku).

Tematiskās kartes:

- ĪADT karte (nacionālie parki, dabas parki, dabas liegumi, dabas rezervāti, mikroliegumi utt., iezīmējot to teritoriālos zonējumus, kur tas ir iespējams);
- KP karte (pieminekļi un to aizsardzības zonas, pieminekļus var klasificēt atbilstoši to kategorijām VKPAI datu bāzē – arhitektūras, arheoloģijas, industriālais, pilsēt būvniecības utt.).

Pieeja: Ainavas vērtības, kas ir iekļautas kultūras pieminekļu sarakstā vai tām ir piešķirts īpaši aizsargājamo dabas teritoriju statuss apzina, izmantojot institūcijās pieejamās datu bāzes un iepriekšējo teritoriju plānojumos iekļautos datus (piem., KP ģeoreferencēšanai, jo VKPAI datu bāzēs pagaidām šādas informācijas nav). Ir vēlams apsekt KP attiecīgajā teritorijā, lai iegūtu priekšstatu par objekta novietojumu un ainavas kontekstu. Individuālo aizsardzības zonu izstrādāšana ir atsevišķs pētījums, kuru var izstrādāt ainavu tematiskā plānojuma ietvaros.

Ainavas specifisks raksturojums un novērtējums

Ainavas elementu specifisks novērtējums var būt saistīts ar īpašiem uzdevumiem tematiskā plānojuma izstrādē – piemēram, pieejamību ūdensmalām un to lietojumu, tūrisma tīklojuma analīzi, kultūrvēsturiskā mantojuma novērtējumu, rekreācijas potenciāla novērtējumu, industriālo/ražošanas teritoriju attīstības novērtējumi, transporta (piem., dzelzceļa vai velosatiksmes) un citas infrastruktūras analīzi (t.sk. vēja parku potenciālo vietu apzināšanu), ainavas vizuālo novērtējumu (t.sk. apdzīvotajās vietās), zaļo infrastruktūru, publiskām telpām. Šis specifiskās prasības iezīmē nepieciešamību pēc atbilstošu tematisko karšu izstrādes.

Tomēr ikviens ainavas plānojums var iekļaut ainavas specifiskus raksturojumus neatkarīgi no darba uzdevumos norādītām prasībām. Pamatā šāds raksturojums var attiekties uz:

- rekreācijas elementiem un telpām (tūrisma un dažādu rekreācijas vietu, pasākumu un maršrutu³ apzināšana kā privātā, tā valsts un pašvaldības sektorā)
- kultūrvēsturisko telpu, vietvārdu un elementu apzināšana (īpatnēju un novadam/reģionam raksturīgu vēsturisko telpisko struktūru apzināšana – senie

³ Piemēram, Jūrtaka <https://coastalhiking.eu/lv>

- ceļi, ciemi, vecsaimniecību areāli, muižu centri, drupas, baznīcas, kapsētas, militārais mantojums, kauju vietas, senās meža zemes, senās mitrzemes utt.)
- dabas vērtībām kā ainavas lokālās identitātes un rekreācijas potenciālu (kāpu meži, krastmalas, palienes, bioloģiski vērtīgie zālāji, nozīmīgas ūdenstilpnes un ūdensteces)
 - ainavas vizuālajām vērtībām un to potenciāla apzināšanu (skatu ainavas, ainaviski ceļi, apbūves parametri un raksturiezīmes (apbūves periods, stāvu skaits, pielietotie materiāli), enkurobjekti un skatu vietas, t.sk., veidojamās skatu vietas un ainavas)
 - degradētajām un riska teritorijām (pamestas ēkas, pamestas un piesārņotas teritorijas, plūdu riska zonas)
 - ainavas pārmaiņām un to virzītājspēkiem (īpaši nozīmīgi ir identificēt ainavas pārmaiņas un to virzītājspēkus pēdējās desmitgadēs, jo tās iezīmē turpmāko pārmaiņu virzienus, liecina par ainavas funkciju maiņu un attiecas uz problemātiku kā sabalansēt un pārvaldīt ainavas pārmaiņas nākotnē)

Pieeja: specifisko ainavas novērtējumu veic balstoties pamatā uz lauka apsekojumiem (novērojumiem), intervijām (ar vietējiem iedzīvotājiem (t.sk., fokusgrupu intervijas), pašvaldības speciālistiem, ekspertiem), kas tiek papildināti ar dažādiem institucionāli pieejamiem datiem un kartogrāfisko materiālu.

Iegūtie ainavu novērtējuma dati veido pamatu ainavu telpu dalījumam un ainavu kvalitātes mērķu identificēšanai.

Ainavu telpu raksturojums un novērtējums

Ainavu plānošana pēc būtības balstās ainavas plānojamo vienību – ainavu telpu (lokālā mērogā) – izdalīšanā, raksturošanā un novērtēšanā. Ainavu telpu izdalīšana plānošanas procesā palīdz apzināt un plānot saskaņotību ainavas telpas ietvaros, veidot savstarpējas saiknes starp dažādiem ainavas elementiem, proti, balstīt plānošanu ne tikai uz atsevišķiem objektiem, bet attiecināt to uz visu ainavas telpu kopumā.

Ainavas telpa ir pēc struktūras, funkcijām, vizuālā veidola, vēsturiskās attīstības gaitas līdzīga teritoriālā vienība. Ainavu telpu iezīmēšana un izdalīšana novada teritorijā ir veids kādā ir iespējams aprakstīt lokālo ainavu raksturu un daudzveidību. Šāda pieeja ļauj pieņemt lokāliem ainavas apstākļiem atbilstošus lēmumus saistībā ar teritoriju pārvaldību, plānošanu un veidošanu.

Svarīgākie aspekti:

- izmantojot šādu pieeju tiek identificēti ainavas tipi un to teritoriālās vienības (areāli), kas var tikt ņemti vērā tālākā teritoriju plānošanas procesā;
- tas ir veids kā raksturot ainavu kopumā (ne tikai atsevišķus tās elementus);

- ainavu telpu izdalīšanas un raksturošanas pieeja piešķir teritorijām identitāti, kas balstīta to specifiskās īpašībās un vērtībās un kas ainavas veidošanas un plānošanas procesā var tikt stiprināta vai mainīta;
- pieeja dod iespēju izmantot ainavu telpu īpašības un ainavas raksturu lēmumu-pieņemšanas procesā (piem., izstrādājot ainavu uzlabošanas rekomendācijas, izstrādājot kritērijus jaunu objektu izvietojumam ainavā);
- pieeja ļauj iesaistīt *steikholderus* ainavas vērtību noteikšanā.

Ainavu telpas ir jāizdala visā administratīvā teritorijā, balstoties uz vispārīgo un specifisko teritorijas novērtējumu, kas ir veikts plānojuma izstrādes pirmajā daļā. Pamatā tie ir:

- ģeomorfoloģiskais raksturojums (reljefs, nogulumi)
- hidroloģiskais tīklojums
- zemes seguma / lietojuma veida telpiskās struktūras
- apdzīvojuma īpatnības (t.sk., saiknes starp apdzīvotām vietām – ceļu tīklojums)
- vēsturiskās ainavas struktūras (vēsturiskais apdzīvojums, senās meža zemes, senās mitrzes, vēsturiskie ainavas elementi)
- pārmaiņu procesi (teritoriju pamešana, aizaugšana, jaunu ainavu vai to funkciju veidošana, suburbanizācija)

Izdalītās ainavu telpu klasificēšanai var izmantot divas pieejas: **tipoloģisko un teritoriālo**.

Ainavas tipi tiek izdalīti balstoties uz relatīvi viendabīgo ainavas raksturu – līdzīgu reljefu, cilmiežiem (nogulumi), ūdens klātbūtni, veģetāciju, zemes izmantošanu un apdzīvojumu. Piemēri ainavu tipiem lauku apdzīvotās vietās – urbāno ciemu, laukvidu ciemu, mežvidu ciemu, transporta koridoru, industriālo, aktīvās atpūtas, lauku, mežu, agro-industriālo, poldera pļavu, kāpu mežu, slapjo mežu, purvainu, upju ieleju, ezeru ainavu tipi.

Ainavas telpas (teritorijas) tiek izdalītas balstoties uz īpašo un unikālo katrā ainavas tipā. Tās ir neatkārtojamas un nekur citviet nav sastopamas. Šīs ainavu telpas (ainavu tipu ietvaros) var identificēt un kartēt piešķirot tām unikālus nosaukumus.

Ainavu telpas tiek aprakstītas izveidojot **ainavu rakstura profilu**. Ainavu telpas (teritoriju) profilu var veidot no šādām aspektiem:

- novietojums, robežas, sociālo funkciju raksturs;
- vēsturiskā ainavas veidošanās;
- mūsdienu pārmaiņu procesi;
- ainavas vērtības, nozīmīgie elementi;
- problēmteritorijas, riski;
- īpašumtiesības (lielākie *steikholderi*);
- rekomendācijas tālākai ainavas izpētei;
- raksturīgās ainavas fotogrāfijas.

Ainavu telpas var iedalīt pēc to nozīmes – **lokāla, reģionāla, nacionāla nozīme**. Nacionālas nozīmes telpas ietver vērtības, kas nozīmīgas nacionālā mērogā (tās var būt saistītas ar ĪADT, nacionāla mēroga tūrisma un rekreācijas vietām un objektiem, meža masīviem, nacionālas nozīmes ceļu koridoriem, nacionālas nozīmes lauksaimniecības teritorijām utt.). Reģionālas nozīmes ainavu telpas ir saistītas ar reģionālas nozīmes ainavas vērtībām (tās var izdalīt, balstoties uz reģionāla mēroga ainavu tematisko plānojumu vai attīstības stratēģiju); reģionālas nozīmes ainavu telpas var būt īpaši nozīmīgas arī attiecīgā novada mērogā. Lokālas nozīmes ainavu telpas parasti ir bez īpašām vērtībām plašākai sabiedrībai, taču tās var būt īpaši nozīmīgas to iedzīvotājiem.

Ainavu telpu nozīmju izdalīšanas praktiskā pielietojamība ir saistāma ar *stakeholderu* iesaistes kritērijiem ainavas kvalitātes mērķu identificēšanas procesā:

- nacionālas nozīmes ainavu telpas – jāiesaista tās pašvaldības, reģionālās, valsts, nacionālā vai starptautiskas līmeņa sabiedriskās organizācijas, kuras tiešā mērā skar un kurām rūp konkrētās teritorijas tālākā attīstība;
- reģionālas nozīmes ainavu telpas – pašvaldības un plānošanas reģionu pārstāvji, vietējie *stakeholderi*;
- lokālas nozīmes – pašvaldības pārstāvji un vietējie *stakeholderi*.

II - Ainavas kvalitātes mērķu identificēšana

Ainavu kvalitātes mērķi (turpmāk, AKM) ir nozīmīga ainavas politikas pamatnostādņu daļa, kas ir saistāma ar ainavas pārmaiņu izpratni un tālākām rīcībām ainavas kvalitātes nodrošināšanā.

Ainavas kvalitātes mērķi tiek definēti kā kompetentu
publisko iestāžu formulētas sabiedrības vēlnes attiecībā uz
viņu apkārtnes ainavas raksturozīmēm (jeb ainavas
kvalitātēm)⁴.

AKM identificēšanai ir ilglaicīgs process, jo tam ir jāietver gan pētījums par attiecīgo ainavu (I daļu), gan dažādu ieinteresēto pušu (vietējo iedzīvotāju, pašvaldību, valsts institūciju, uzņēmēju un attīstītāju, nevalstisko organizāciju) sadarbība vērtību, problēmsituāciju, vajadzību un vēlmju attiecībā uz apkārtējo vidi (ainavu) identificēšanā. AKM identificēšanai var izmantot dažādas sabiedrības iesaistes metodikas. Būtiski ir nošķirt ainavas kvalitātes vispārīgos mērķus (piemēram, ainavas rekreācijas funkciju veidošanu un attīstīšanu; tos var apzīmēt kā vispārīgos AKM) no reālām rīcībām, kas ir jāīsteno, lai attiecīgo mērķi sasniegtu (tos var apzīmēt kā vietā-balstītus AKM). Abos gadījumos ir nepieciešama sabiedrības līdzdalība to identificēšanā.

⁴ Avots: Latvijas Ainavu politikas pamatnostādnes (APP), „lai noteiktu ainavu kvalitātes mērķi, sadarbībā ar sabiedrību, ņemot vērā pētījumus, ir jāveic vispusīga konkrētās ainavas un vietas attīstības tendenču analīze, vienlaikus izvērtējot gan dažādas ainavu attīstības alternatīvas, gan iespējamās ietekmes uz ainavām, gan ainavu ietekmi uz dzīves kvalitāti konkrētajā vietā”.

AKM identificēšana ir attiecināma uz noteiktām teritoriālām vienībām – ainavu telpām. Būtiski ir piezīmēt, ka telpiskā kompetence galvenokārt ir plānotāju pārziņā, tāpēc, iesaistot sabiedrību AKM identificēšanas procesā, ainavu telpu dalījumam (precīzāk, to robežām) piešķirama drīzāk informatīva nozīme.

Ņemot vērā AKM identificēšanas darbietilpīgo procesu, plānojuma ietvaros AKM var identificēt arī tikai atsevišķām ainavu telpām – piemēram, risku un problēmsituāciju skartām, tādām, kur tuvākā laikā ir paredzamas nozīmīgas pārmaiņas vai īpaši augstvērtīgām.

AKM identificēšanai nav kādas strikti noteiktas pieejas: drīzāk runa ir par veidiem, kādos ainavas kvalitātes (jeb raksturiezīmes) ir kontekstualizējamas kā dzīves vides kvalitātes daļa (būtiski ir ņemt vērā EAK un APP vispārējās vadlīnijas). Ainavas kvalitātes, ar kurām ir saistītas sabiedrībā pieņemtas ainavas vērtības, ir apkopotas 1. tabulā.

1. tabula. Ainavas kvalitātes un to indikatori

Ainavas kvalitāte	Indikatori (vērtējums skalā 0-5)						
Daudzveidības	ZL/ZS veidu daudzveidība	Ūdenstilpju blīvums	Upju blīvums	Ainavas mazo elementu blīvums	Apdzīvojuma blīvums		
Vēsturiskuma	Ainavas vēsturiskās telpiskās struktūras saglabātība	Vēsturiski enkurobjekti					
Kultūras mantojuma	Kultūras mantojuma (pieminekļu) blīvums	Kultūras mantojuma (pieminekļu) daudzveidība					
Rekreācijas	Tūrisma objektu izvietojums un blīvums	DP, NP, Dpiem blīvums un izvietojums	Rekreācijas elementu blīvums un izvietojums	Rekreācijas elementu daudzveidība	Velomaršruti	Peldvietu (pašvaldības) blīvums	Rekreācijas meži (LVM)
Scēniski-estētiskā	Skatu ainavas (potenciāls)	Ainaviskie ceļi					
Dabiskuma	Ūdensteču dabiskums	Bioloģiski vērtīgie zālāji	ĪADT īpatsvars (DL, NP, DR)	Dabisko zemes seguma veidu īpatsvars	Mikroliegumu īpatsvars	Meliorācijas īpatsvars un izvietojums	
Sakrālā	Svētvietu (kulta vietu) blīvums	Baznīcu blīvums	Kapsētu blīvums				
Unikalitātes	Nacionālā un reģionālā mērogā nozīmīgas vietas un ainavas	Ainavas aizsargājamās teritorijas (AAA, NP, DR, DP)					

Katrai kvalitātei ir virkne indikatoru, kurus var novērtēt kā kvalitatīvi, tā kvantitatīvi ainavas telpas ietvaros. Katrai kvalitātei ir nosakāmi vispārējie AKM, kuriem sabiedrības līdzdalības procesā ir izstrādājams vietā-balstītu rīcību kopums šo mērķu sasniegšanai. Šī

ir no augšas uz leju vērsta pieeja AKM identificēšanā, jo strukturēti iezīmē ainavu veidojošās kvalitātes un tos raksturojošos indikatorus. No apakšas uz augšu vērsta pieejā ainavas kvalitātes iezīmē jau balstoties uz konkrētas teritorijas (ainavas) situāciju, no kuras tiek atvasināti specifiski AKM, kuru sasniegšanai ir identificēti ļoti konkrēti uzdevumi. Šādā situācijā ainavas kvalitātes var tikt definētas sabiedrības līdzdalības procesā. Šī pieeja ir īpaši labi piemērojama noteiktu problēmsituāciju (piemēram, vēja parku plānošanas, piepilsētas ciemu plānošanas) gadījumā.

III - Rekomendāciju izstrāde

Rekomendācijas ainavu turpmākai plānošanai, apsaimniekošanai un pārvaldībai var iedalīt trīs komponentēs. Pirmā ir saistāma ar ilglaicīgu ainavas plānošanas un pārvaldības procesu – tā var tikt izstrādāta kā vietējs ainavas politikas dokuments. Otrā ir saistāma ar plānojuma izstrādes laikā identificētām ainavas vērtībām un problēmsituācijām, kuras pieprasa konkrētus risinājumus. Trešā komponente var būt saistīta ar ainavu aizsardzības un plānošanas saistošajiem aspektiem (īpašajiem noteikumiem).

Vietējs ainavas politikas dokuments – rekomendācijas ainavas pārvaldībai

Vietējas ainavu politikas mērķi ir saistāmi ar ainavas pārvaldības sistēmas veidošanu attiecīgajā pašvaldībā, kas nodrošinātu ainavas tematiskā plānojuma īstenošanu (piemēram, integrāciju teritorijas plānojumos un attīstības programmās) noteiktos termiņos, veicinātu dažādus ar ainavas apzināšanu saistītus pasākumus un projektus, koordinētu sadarbību starp dažādām pašvaldības struktūrvienībām un citām institūcijām ainavas kvalitātes mērķu sasniegšanas kontekstā, kā arī veicinātu ainavu informatīvās datu bāzes veidošanu.

Būtiska nozīme te ir sabiedrības izglītošanas pasākumiem, t.sk., novada identitātes un atpazīstamības veidošanai, piemēram, izstrādājot novada ainavu ceļvedi, kurā ir atspoguļota novada ainavas veidošanās un dažādās ainavas vērtības⁵.

Vietu un ainavu apsaimniekošana – rekomendācijas rīcībā ainavas kvalitātes celšanai

Rekomendācijām vietu un ainavu apsaimniekošanai ir tiešā veidā jāizriet no ainavas plānojuma ietvaros veiktās izpētes. Rekomendācijas var būt saistītas ar ainavas apsaimniekošanas pasākumiem (piemēram, stādījumiem vai skatu veidošanu), tālāku pētījumu nepieciešamību, rekreāciju vietu vai piemiņas vietu veidošanu. Rekomendācijas ir strukturējamas saistībā ar:

⁵ Labais piemērs vietējās pašvaldības ainavas ceļvedim ir Burtnieku novada ainavas pētījums, pieejams: https://www.burtniekunovads.lv/public/lat/pasvaldiba/informativie_izdevumi/burtnieku_novada_ainavas/

- dažādiem ainavas aspektiem, kuri ir analizēti ainavas raksturojuma un novērtējuma posmā (piemēram, saistībā ar vizuālajām ainavas kvalitātēm, degradētām vietām, rekreācijas vietām, pieejamību, tūrisma vai velo maršrutu izveidi un/vai apsaimniekošanu, vietējas nozīmes kultūras pieminekļa statusa piešķiršanu)
- ainavas telpām, kurās ir identificēti ainavas kvalitātes mērķi un konkrētas rīcības šo mērķu sasniegšanai

Būtiski ir šīs rekomendācijas saistīt ar konkrētām vietām un ainavu telpām un atspoguļot tās kartē.

Ainavu saglabāšana un saskaņota veidošana – rekomendācijas īpašo noteikumu izstrādei

Īpašas nozīmes ainavām ir ieteicams piešķirt vietējas nozīmes aizsardzības statusu. Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi (MK 30.04.2013. noteikumi Nr. 240) paredz iespēju noteikt teritorijas ar īpašiem noteikumiem (14. pants) t. sk. ainaviski vērtīgās teritorijas, kuru izdalīšanas mērķis būtu vietējo ainavu aizsardzība un plānošana (MK 30.04.2013. noteikumu Nr. 240, 12. pants). Tādējādi ainavu plānā var iezīmēt arī ainaviski vērtīgās teritorijas, vietējas nozīmes kultūrvēsturiskas un dabas teritorijas, kā arī teritorijas, kurām ir izstrādājami lokālplānojumi. Īpašas nozīmes ainavas ir attīstāmas, respektējot to kultūrvēsturiskās vai dabas vērtības, kas ir ne tikai attiecīgo teritoriju zemes īpašnieku, bet arī visas sabiedrības interesēs.

Dokuments ir izstrādāts Interreg V-A Latvijas – Lietuvas programmas 2014. – 2020. gadam projekta Nr. LLI-291 "Zaļās infrastruktūras pilnveidošana zemieņu upju ainavā/ ENGRAVE" ietvaros

VADLĪNIJU AUTORI

Anita Zariņa – Dr.geogr., ģeogrāfe, ainavu eksperte (plāna izstrādes vadītāja)

Margarita Vološina – Telpiskās plānošanas maģistra grāds, telpiskās plānošanas un ainavu plānošanas eksperte

Ivo Vinogradovs – Mg.geogr., ģeogrāfs, ainavekoloģijas un ekosistēmu pakalpojumu eksperts, ĢIS eksperts